

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

dla ambony z kościoła filialnego pw. Św. Piotra i Pawła w Tyrawie Solnej

1. KARTA TYTUŁOWA

Adres obiektu:	Kościół filialny pw. Św. Piotra i Pawła w Tyrawie Solnej
Inwestor:	Parafia Rzymskokatolicka pw. Rozesłania Apostołów w Mrzyglodzie 38-503 Mrzyglód, Mrzyglód 93
Nr Rej. Zab.	B - 46
Opr.:	Kons. Dz. Szt. Agnieszka Opalińska styczeń 2023

INDENTYFIKACJA OBIEKTU

- rodzaj: **ambona**
- autor: **nieznany**
- czas powstania: **1 poł. XIX w.**
- materiał i technika: drewniany, polichromowany, złocony, srebrzony, obraz olejny na płótnie z przedstawieniem Chrystusa Pantokratora
- miejsce przechowywania: drewniany kościół filialny pw. Św. Piotra i Pawła
w Tyrawie Solnej
- właściciel lub użytkownik: **Parafia Rzymskokatolicka pw. Rozesłania Apostołów w Mrzygłodzie**

DANE DOTYCZĄCE KONSERWACJI

Inwestor: Parafia Rzymskokatolicka pw. Rozesłania Apostołów w Mrzygłodzie

Wykonawca: mgr Agnieszka Opalińska

2. OPIS INWENTARYZACYJNY OBIEKTU I JEGO INTERPRATACJA

Ambona stanowi element wyposażenia kościoła filialnego pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Tyrawie Solnej. Jest to obiekt w typie wiszącym, przyściennym; składa się z kosza, zaplecka, baldachimu oraz jednobiegowych schodów z balustradą. Kosz wykonano na planie koła z podwieszeniem zakończonym szyszką. Od zaokrąglonych ścianek kosza z prawej strony odchodzi prosta ścianka przechodząca w pełną balustradę zdobioną dwiema romboidalnymi płycinami. Ścianki kosza przedzielone są czterema prostymi kolumnkami podtrzymującymi wyłamane na ich osi belkowanie z gzymsem tworzącym parapet. Prostą formę zaplecka zdobi przyklejony do niego obraz olejny na płótnie z przedstawieniem Chrystusa Pantokratora. Baldachim na planie koła wyróżnia prosta forma i oszczędna dekoracja. Brzeg w formie gzymisu składa się z kilku pasów profili o różnych kształtach, w tym jednego pokrytego warstwą srebra. Na podniebiu namalowano gołębicę Ducha Świętego na niejednolitym, ciemnoniebieskim tle. Zwieńczenie baldachimu składa się z kilku kabłąkowatych listew, których połączenie w górnej partii przechodzi w jeden z promieni glorii.

Struktura obiektu pokryta jest zieloną marmoryzacją z jaśniejszym użyleniem. Dekorację stanowią marmoryzowane w odcieniach szarości kolumnki i złote listwy biegnące wzdłuż zaokrąglonej formy kosza i baldachimu. Schody wykonane zostały z surowego drewna.

3. HISTORIA OBIEKTU

Budowa obecnego kościoła w Tyrawie Solnej (z fundacji tutejszego proboszcza Jereja Mejckiego¹), pierwotnie cerkwi grekokatolickiej ukończona została w 1837 r., na miejscu pierwszej z 1676 r.² Świątynia jest orientowana, trójdzielna z zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Ambona umiejscowiona jest przy ścianie północnej nawy głównej. Pochodzi najprawdopodobniej z czasów budowy cerkwi (1 poł. XIX w.) Obecna polichromia datowana jest na 1927 r. – datę rozległych prac remontowych we wnętrzu (m.in. wykonanie polichromii ścian i stropów autorstwa W. Lisowskiego, uzupełnienia ikonostasu, rozbudowy prestołu o baldachim i przemalowania m.in. ołtarza zaprestolnego). Po 1946 r. obiekt był nieużytkowany, a w 1953 r. przejęty przez Kościół rzymskokatolicki.

¹ R. Bańkosz, *Cerkwie Szlaku Ikon*, Krosno 2010

² Datę budowy oraz nazwiska fundatora i wykonawców wyryto na portalu między przedsionkiem i babińcem. Wśród cieśli pracujących przy budowie wymienia się: Wasyla Bułkstrimiła(?), Gabriela Mlachowskiego i Andrzeja Dudę w: [*Leksykon drewnianej architektury sakralnej Podkarpacia*, Tom II, red. K. Zieliński Rzeszów 2011]

4. OPIS WARUNKÓW PRZECHOWYWANIA

Ambona jest elementem wyposażenia drewnianej świątyni. Kościół jest nieogrzewany; obiekt narażony jest na zmienne warunki wilgotnościowo-temperaturowe i uszkodzenia mechaniczne związane z użytkowaniem obiektu. Ulegał przekształceniom estetycznym. Źródła wzmiankują o remoncie świątyni w 1927 r. i tak datowana jest obecna polichromia ambony.

5. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ OBIEKTU

Stan zachowania ambony jest nienajlepszy ze względu na osłabienie konstrukcji obiektu oraz czynniki niszczące natury fizycznej i biologicznej, a także przekształcenia plastyczne, jakim został poddany.

Konstrukcja ambony wymaga prac stabilizujących jej podparcie. Struktura obiektu jest znacznie osłabiona w wyniku niszczącej działalności drewnojadów: otwory świadczące o ich obecności szpecą ściany kosza ambony, a krawędzie stopni schodów są wykruszone w znacznym stopniu.

Obserwuje się zniszczenia powstałe na skutek uszkodzeń mechanicznych w postaci zarysowań, wgnieceń czy ubytków drewna wraz z warstwami technologicznymi.

Warstwa zielonej marmoryzacji stanowi XX-wieczne przemalowanie, miejscowo łuszczy się i odpryskuje. Trudno jednak na podstawie naturalnych odkrywek stwierdzić kolorystykę i charakter oraz określić stan zachowania pierwotnej warstwy malarskiej. W tym celu niezbędne jest przeprowadzenie badań stratygraficznych. Dekoracyjne profile zostały wtórnie pokryte warstwą laserowanego złota, srebra i/lub farby. Prace te wykonane zostały niedbale, bez odpowiedniego opracowania powierzchni.

Stan zachowania obrazu z przedstawieniem Chrystusa jest zły z uwagi na starzenie się obiektu i błędy technologiczne, jakie popełniono w trakcie prac. Obiekt został przyklejony bezpośrednio do drewnianego podłoża. Widoczne są liczne nierówności podłoża oraz odspojenia płótna. Obraz najprawdopodobniej został przemalowany; warstwa farby o zbyt mocnym spoiwie po prawej stronie postaci uległa skurczeniu, odsłaniając spodnią warstwę w formie nieestetycznych spękań. Powierzchnia obrazu jest zabrudzona, werniks uległ zażółceniu. Warstwa malarska miejscami jest przetarta i/lub wykruszona.

Podniebnie baldachimu jest przemalowane. Gołębicę Ducha Świętego przedstawiono schematycznie.

6. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Zakłada się przeprowadzenie pełnej konserwacji technicznej i estetycznej obiektu.

Należy przeprowadzić badania stratygraficzne w celu określenia stanu zachowania i zakresu występowania warstw zabytkowych na wszystkich elementach poddawanych konserwacji.

Istotnym założeniem jest przywrócenie obiektowi właściwej mu rangi artystycznej, w jak największym stopniu odpowiadającej estetyce pierwotnej. W związku z tym zakłada się usunięcie – na podstawie rozpoznania stratygraficznego – nawarstwień w postaci wtórnych przemalowań i przezłoeń. Po ich usunięciu możliwe będzie ustalenie charakteru, stanu zachowania i zakresu występowania pierwotnej polichromii ambony oraz złoeń. W przypadku złego stanu zachowania warstw pierwotnych należy rozważyć eksponowanie późniejszej warstwy chronologicznej, jeśli wyróżniać ją będzie znaczna wartość artystyczna i/lub spójność z estetyką wnętrza.

Zasadniczym założeniem konserwatorskim jest zapobieżenie postępującej destrukcji obiektu na skutek działalności owadów, ustawicznie osłabiającej wytrzymałość mechaniczną struktury drewna. Najważniejszym zabiegiem jest zabezpieczenie ambony przed drewnojadami oraz wzmocnienie jej wytrzymałości mechanicznej. W związku z tym zakłada się przeprowadzenie dezynsekcji drewna oraz jego impregnacji w miejscach osłabionej struktury. Konieczne jest także ustabilizowanie konstrukcji ambony oraz naprawienie rozszczelnionych i poluzowanych połączeń stolarskich.

Wykonane zostaną uzupełnienia ubytków drewna struktury i elementów snycerki drewnianymi flekami i kitem na bazie żywicy chemoutwardzalnej Axson SC 258. Wszelkie ubytki zapraw w partii polichromii i złoeń zostaną uzupełnione zaprawą klejowo-kredową.

Zakłada się pełną konserwację techniczną i estetyczną złoeń/srebrzeń pierwotnych, w obrębie obiektu. Uzupełnione i/lub zrekonstruowane zostaną pulmenty pod złocenia. Złocenia zostaną uzupełnione i/lub zrekonstruowane złotem/srebrem płatkowym i złotem w proszku metodą scalającą. W przypadku rekonstrukcji częściowej – większe fragmenty uzupełnień zostaną odpowiednio scalone z warstwą pierwotną.

Zakłada się uzupełnienie odsłoniętej pierwotnej warstwy malarskiej poprzez punktowanie metodą scalającą na spoiwie odwracalnym, jeśli występowałyby ubytki o dużym

zasięgu zakłada się wykonanie rekonstrukcji polichromii na podstawie zachowanych fragmentów.

Obraz na płótnie:

Planuje się przeprowadzenie prób odklejenia obrazu od deski zaplecka i przeprowadzenia badań stratygraficznych tego obszaru. Jeśli niemożliwym okaże się bezinwazyjne rozdzielanie obrazu od deski, a badania nie wykażą obecności starszego przedstawienia na zaplecku, zakłada się prowadzenie dalszych działań przy obrazie in situ.

Zakłada się wykonanie pełnej konserwacji technicznej i estetycznej obrazu.

Usunięty zostanie pozółtkły werniks oraz ewentualne przemalowania, metodą chemiczną lub mechaniczną wybraną na podstawie wcześniej wykonanych prób. Uzupełnione zostaną ubytki płóciennego podobrazia płótnem o odpowiednim splocie. W przypadku demontażu obrazu rozprostowane zostaną pofalowania podobrazia płóciennego. Należy przeprowadzić zabieg dublażu, aby wzmocnić podobrazie płócienne i przedłużyć krawędzie, w celu bezpiecznego zamontowania obiektu na krosnach. Zostaną wykonane uzupełnienia warstwy zaprawy zaprawą kredowo - klejową. Zostanie wykonane uzupełnienie warstwy malarskiej metodą scalającą. Powierzchnia obrazu zostanie zabezpieczona werniksem. W przypadku pozytywnego wyniku procesu rozdzielania obrazu od deski, po przeprowadzeniu prac konserwatorskich i restauratorskich, proponuje się wykonanie krosien z możliwością regulowania naciągu oraz ramy nawiązującej estetyką do ambony.

Zostanie wykonana pełna dokumentacja fotograficzna i opisowa.

B. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

1. Dokumentacja fotograficzna.
2. Demontaż obiektu, zabezpieczenie go i przewiezienie do pracowni konserwatorskiej.
3. Wstępne oczyszczenie obiektu z luźnych nawarstwień - kurzu, brudu - przy użyciu miękkich pędzli i odkurzacza.
4. Wykonanie badań stratygraficznych.
5. Oczyszczenie odwroci drewnianych elementów, chemicznie przy użyciu mieszaniny detergentu i terpentyny.
6. Odślonięcie zidentyfikowanej na podstawie badań stratygraficznych pierwotnej warstwy malarskiej - poprzez usunięcie przemalowań w obrębie struktury –

- mechanicznie i chemicznie (np. 3V3, aceton) – najskuteczniejsza metoda, nienaruszająca warstw pierwotnych zostanie opracowana po wykonaniu prób.
7. Usunięcie wtórnych warstw metalizowanych - najskuteczniejsza metoda, nienaruszająca warstw pierwotnych zostanie opracowana po wykonaniu prób.
 8. Dezynsekcja drewna np. Hylotox Q
 9. Impregnacja strukturalna elementów struktury i snycerki impregnatem o odpowiednim stężeniu - w zależności od stanu drewna np. Paraloid B-72
 10. Stabilizacja konstrukcji poszczególnych elementów ambony, naprawy stolarskie, uzupełnianie ubytków drewnianego podłoża flekami z odpowiednio dobranego, zaimpregnowanego drewna
 11. Uzupełnienie drobnych ubytków drewna kitem na bazie żywicy epoksydowej Axson SC 258
 12. Uzupełnienie ubytków zaprawy na elementach snycerki i strukturze zaprawą klejowo-kredową.
 13. Uzupełnienie i/lub rekonstrukcja w partiach złoceń/srebrzeń zgodnie z techniką wykonania oryginału
 14. Zaizolowanie powierzchni kitów w partii polichromii szelakiem.
 15. Położenie werniksu pośredniego w partiach polichromii struktury przed przystąpieniem do punktowania i ewentualnej rekonstrukcji.
 16. Uzupełnienie warstwy polichromii struktury poprzez punktowanie metodą scalającą farbami mastykowo-ketonowymi z werniksem retuszującym
 17. Położenie werniksu końcowego na partie polichromowane.
 18. Montaż elementów obiektu i stabilizacja jego konstrukcji.
 19. Wykonanie dokumentacji opisowej i fotograficznej.

Obraz:

1. Wstępne odkurzenie obiektu
2. Przeprowadzenie prób jak najmniej inwazyjnego rozdzielania płóciennego podłoża od deski zaplecków
3. Usunięcie pozostałości werniksu i ewentualnych przemalowań z powierzchni obrazu, odpowiednio dobranym na podstawie wykonanych prób preparatem np. Contrad 2000.
4. Uzupełnienie ubytków płóciennego podobrazia płótnem o odpowiednim splocie. Protezy wklejane będą stykowo z zastosowaniem kleju Vinavil NPC

W przypadku pozytywnego wyniku procesu rozdzielania:

5. Zabiegi relaksowania, impregnacji i prostowania na stole niskociśnieniowym, dublaż z zastosowaniem Bevy 371
6. Wykonanie krosien z możliwością regulacji naciągu
7. Wykonanie ramy zgodnej z estetyką obiektu

8. Uzupełnienie ubytków zaprawy zaprawą klejowo- kredową.
9. Zaizolowanie powierzchni kitów szlakiem.
10. Położenie werniksu zabezpieczającego
11. Wykonanie punktowania warstwy malarskiej metodą scalającą farbami mastyksowo-ketonowymi z werniksem retuszującym
12. Położenie werniksu końcowego.

13. Montaż obrazu w ramie w polu zaplecka.

Opr. Agnieszka Opalińska, styczeń 2022

Fot. 1. Tyrawa Solna, kościół pw. Św. Piotra i Pawła, nawa, ambona, 1 poł. XIX w. Widok ogólny. Stan przed konserwacją. Fot. M. Ptańska

Fot. 2. Tyrawa Solna, kościół pw. Św. Piotra i Pawła, nawa, ambona, kosz (fragm.) 1 poł. XIX w. Widok ogólny. Stan przed konserwacją. Widoczne XX-wieczne przemalowanie. Fot. M. Ptańska

Fot. 3. Tyrawa Solna, kościół pw. Św. Piotra i Pawła, nawa, ambona, baldachim, 1 poł. XIX w. Widok ogólny (fragm.). Stan przed konserwacją. Fot. M. Ptańska

Fot. 4. Tyrawa Solna, kościół pw. Św. Piotra i Pawła, nawa, ambona, 1 poł. XIX w. Obraz olejny na płótnie z przedstawieniem Chrystusa Pantokratora i przedstawienie gołębiczy Ducha Świętego na podniebiu baldachimu. Stan przed konserwacją. Fot. M. Ptasieńska

Fot. 5. Tyrawa Solna, kościół pw. Św. Piotra i Pawła, nawa, ambona, podwieszenie, 1 poł. XIX w. Widok ogólny (fragm.). Stan przed konserwacją. Widoczny ubytek drewnianego elementu struktury. Fot. M. Ptańska

Fot. 6. Tyrawa Solna, kościół pw. Św. Piotra i Pawła, nawa, ambona, balustrada (fragm.), 1 poł. XIX w. Stan przed konserwacją. Widoczne otwory świadczące o niszczącej działalności drewnojadów. Fot. M. Ptasieńska

Fot. 7. Tyrawa Solna, kościół pw. Św. Piotra i Pawła, nawa, ambona, schody (fragm.), 1 poł. XIX w. Stan przed konserwacją. Widoczne znaczne uszkodzenia stopni schodów ambony.
Fot. M. Ptasińska

Fot. 8. Tyrawa Solna, kościół pw. Św. Piotra i Pawła, nawa, ambona, obraz z przedstawieniem Chrystusa (fragm.), 1 poł. XIX w. Stan przed konserwacją. Widoczne liczne spękania warstwy malarskiej. Fot. M. Ptasińska

Fot. 9. Tyrawa Solna, kościół pw. Św. Piotra i Pawła, nawa, ambona, baldachim (fragm.), 1 poł. XIX w. Stan przed konserwacją. Widoczne XX-wieczne, nieestetycznie nałożone warstwy wtórne. Fot. M. Ptasieńska

Fot. 10. Tyrawa Solna, kościół pw. Św. Piotra i Pawła, nawa, ambona (fragm.), 1 poł. XIX w. Stan przed konserwacją. Widoczne ubytki drewnianej struktury. Fot. M. Ptańska